

УДК 347.157

Н. О. Валуєва, старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
М. О. Кравчук, студент
Університету митної справи та фінансів
К. А. Полякова, студентка
Університету митної справи та фінансів

ПИТАННЯ ВРАХУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЇЇ ЖИТТЯ

Присвячено проблемі врахування думки дитини під час вирішення питань в адміністративному та судовому порядку. Проаналізовано законодавство України та міжнародні договори. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень законодавства в сімейному праві.

Ключові слова: *дитина; врахування думки дитини; Сімейний кодекс України; забезпечення захисту прав дітей.*

Were devoted the problem of considering the views of the child in matters of administrative and judicial procedure. It gives a detailed analysis of legislation of Ukraine and international agreements. Much attention is given to proposals for improvement of legislation in the sphere of family law.

Key words: *child; hearing the views of the child; Family Code of Ukraine; protection of children's rights.*

Постановка проблеми. Дедалі частіше інтереси дітей зачіпає велика кількість сімейних спорів, що стають предметом судового розгляду. Крім того, деякі сімейні спори вирішують ще й органи опіки і піклування. Тож у більшості випадків через невизначеність правового регулювання думка дитини не береться до уваги, що спричиняє порушення її розвитку, соціальної адаптації.

Ст. 171 Сімейного кодексу України (далі – СК України) закріплює, що дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана під час вирішення між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, в тому числі під час вирішення спорів про позбавлення, поновлення батьківських прав, а також щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси [1].

Вищезазначена норма не визначає категорії спорів, під час вирішення яких обов'язково потрібно з'ясувати думку дитини, також не містить вказівки на вік дитини, з якого вона може висловлювати власну думку. Саме тому врахування думки дитини під час вирішення сімейно-правових спорів становить значний науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці питанням правового регулювання врахування думки дитини у своїх працях розглядали такі науковці, як К. Є. Демиденко, Л. В. Красицька, Л. Б. Максимович, Г. Я. Тріпільський та ін. Проте у жодному науковому дослідженні не подано конкретних пропозицій до чинного законодавства щодо усунення невизначеності.

Мета статті – з'ясувати проблемні питання щодо правового регулювання врахування думки дитини під час вирішення питань, що стосуються її життя, та подання відповідних пропозицій до чинного законодавства.

© Н. О. Валуєва, М. О. Кравчук, К. А. Полякова, 2015

Виклад основного матеріалу. Право дитини на врахування її думки закріплене, передусім, у міжнародно-правових актах. Так, ст. 12 Конвенції ООН про права дитини 1989 р. визначає, що держави-сторони забезпечують дитині, котра може сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати їх з усіх питань, що торкаються дитини; поглядам дитини приділяється належна увага відповідно до її віку та зрілості. Її можуть вислухати під час будь-якого судового або адміністративного розгляду, що її стосується, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства. Згідно зі ст. 13 Конвенції дитина має право вільно висловлювати свої думки. Це право включає свободу шукати, отримувати й передавати інформацію та ідеї будь-якого роду, незалежно від кордонів, усно, письмово або в друкованій формі, як витвір мистецтва чи іншими способами на вибір дитини. Таким чином, серед міжнародно-правових стандартів прав дитини уперше передбачили право вільно висловлювати власні погляди та думки [2].

У ст. 3 “Право бути поінформованим та висловити свою думку під час розгляду справи” Європейської конвенції про здійснення прав дітей 1996 р. закріплено, що дитина, яку внутрішнє законодавство визнало з достатнім рівнем розуміння, під час розгляду судовим органом справи, що її стосується, може вимагати: отримувати всю відповідну інформацію, консультуватися, висловлювати свої думки, бути поінформованою про можливі наслідки реалізації цих думок і рішень [3].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що до міжнародно-правових стандартів прав дитини належить право дитини вільно висловлювати власні погляди та думки з усіх питань, що її стосуються.

Згідно зі ст. 9 Закону України “Про охорону дитинства” кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу шукати, отримувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, зв’язку чи інших засобів на вибір дитини [4].

Учений Л. Б. Максимович зазначає, що нормативне закріплення права висловлювати власну думку свідчить не тільки про визнання державою цього права дитини, але й про визнання її людиною, котра має права, що, зрештою, позитивно позначається на її формуванні як особистості, оскільки мета й цінність закону – в забезпеченні всебічного розвитку особистості [5, 61].

Науковець Ю. С. Червоний, коментуючи положення ст. 171 СК України, визначає, що в даній нормі не встановлено вік, з якого дитина має право вільно висловлювати свою думку. У Конвенції про права дитини таке право визнається за дитиною, яка здатна сформулювати власні погляди, тобто коли досягає певного рівня розвитку, що дозволяє їй висловлюватись щодо певних запитань, які безпосередньо стосуються її інтересів (вибір навчального закладу, форми навчання, організації дозвілля тощо). З цього ж моменту вона має право бути вислуханою під час судового або адміністративного розгляду, що стосується її інтересів [6, 272].

Дослідник К. Є. Демиденко зазначає, що рівень розвитку дитини у випадках, коли необхідно зафіксувати її думку юридично, неможливо визначити чітко закріпленими віковими показниками. Проте абсолютно логічно сприймати показник рівня розумового розвитку дитини у зв’язку з її адаптацією в суспільстві, зокрема початковою загальною освітою (6–10 років), а також індивідуальними показниками розвитку окремої дитини. Автор пропонує встановити вікову межу (наприклад, 7 років), починаючи з якої висловлена дитиною думка щодо певного питання сприймалася б як обов’язкова [7, 154–155].

Г. Я. Тріпільський стверджує, що врахування поглядів дитини передбачає: по-перше, вона буде вислухана, по-друге, у випадку незгоди з думкою дитини особи, які вирі-

шують питання, котрі торкаються її інтересів, зобов'язані обґрунтувати, з яких причин вони вважали за необхідне не зважати на бажання дитини. Проте якщо дитина, яка може висловити свою думку, не була заслухана, або суд у рішенні не обґрунтував, чому приймає рішення всупереч такій думці, це рішення підлягає скасуванню. Часто закон надає волі дитини правове значення, і певні дії взагалі забороняються, якщо дитина заперечує проти цього. Йдеться про згоду дитини на її усиновлення (ст. 218 СК України), зміну всиновлювачами імені дитини (ст. 231 СК України), зміну її прізвища, імені та по батькові у разі скасування усиновлення (ст. 239 СК України), на передачу дитини у сім'ю патронатного вихователя (ст. 253 СК України) [8, 91].

Аналіз чинного сімейного законодавства України свідчить, що слід розрізняти поняття “згода дитини” та “думка дитини”. Погоджуємося з Л. В. Красицькою, що згода дитини передбачає позитивну відповідь на питання або дозвіл чого-небудь, згода може розглядатися лише як взаємна домовленість, спільність думок, порозуміння тощо. Водночас думка може бути різною, необов'язково думка дитини збігатиметься з поглядами інших учасників спору. В сімейному законодавстві України не має міститися оцінних понять такого змісту, як “потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити” [9, 82].

Для вирішення невизначеності звертаємося до досвіду іноземних країн. Так, згідно зі ст. 57 Сімейного кодексу Російської Федерації дитина має право висловлювати свою думку під час вирішення в сім'ї будь-якого питання, що торкається її інтересів, а також бути заслуханою під час будь-якого судового чи адміністративного розгляду. Обов'язково враховувати думку дитини, яка досягла 10 років, крім випадків, коли це суперечить її інтересам. У випадках, передбачених СК (ст. 59, 72, 132, 134, 136, 143, 145), органи опіки і піклування або суд можуть прийняти рішення тільки за згодою дитини, що досягла 10 років [10].

На думку С. А. Сорокіна, коли дитині 10 років і більше, ігнорувати її думку за цілим рядом життєво-важливих питань можна лише тоді, коли це суперечить її інтересам. Прояв певної гнучкості цілком зрозумілий, оскільки неповнолітній, особливо молодшого віку, не завжди в змозі розумно оцінити ситуацію, ускладнену сімейними конфліктами, почуттями до батьків. Автор звертає увагу на те, що ст. 57 Сімейного кодексу РФ закріплює: “Органи опіки і піклування або суд можуть прийняти рішення тільки за згодою дитини, що досягла віку десяти років”. Вона потрібна у разі зміни імені та (або) прізвища дитини; відновлення в батьківських правах; усиновлення; зміни прізвища, імені та по батькові під час усиновлення; запису всиновлювачів як батьків; зміни імені, по батькові або прізвища усиновленого після скасування усиновлення; передання дитини (дітей) у прийомну сім'ю. Ніяких винятків щодо цього питання Сімейний кодекс РФ не робить, крім ситуацій, коли усиновлена дитина вважає усиновлювачів своїми батьками (п. 2, ст. 132 СК РФ) [11, 86–87].

Науковець Л. М. Пчелинцева зазначає, що залежно від віку дитини її думці закон дає різне правове значення. Прийняття до уваги або відхилення доводів дітей, які не досягли 10 років, – прерогатива батьків. Дитина у цьому віці ще не достатньо зріла та не спроможна усвідомлювати свої інтереси, хоча й може формулювати власну думку. Зважання на думку дитини, яка не досягла 10 років, під час вирішення питання, котре торкається її інтересів, передбачає, що її бачення вислухають, а в разі незгоди батьків або інших осіб з думкою дитини їм необхідно пояснити їй, з якої причини її погляди не беруться до уваги [12, 280–281].

В Україні відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України “Про загальну середню освіту” зарахування учнів до загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється, як правило, з 6 років [13]. Тож вважається, що саме вік, з якого дитину можуть зарахувати до загальноосвітнього навчального закладу, свідчить, що вона має достатній рівень фізичного та психічного розвитку, може самостійно висловлювати власну думку з питань, які стосуються її особисто та її сім'ї.

Спроможність дітей до 6 років самостійно висловлювати думку щодо здійснення та захисту їхніх сімейних прав умовна й залежить від рівня їхнього розвитку, тому вислухову-

вання думки дітей дошкільного віку слід визнати лише правом правозастосовного органу, а не правом дитини на висловлювання думки з питань, що стосуються її життя, причому врахування думки дитини має здійснюватися з урахуванням її інтересів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на вищенаведене пропонуємо внести зміни до СК України, а саме ч. 2 ст. 171 викласти в такій редакції: “Врахування думки дитини, яка досягла віку шести років, є обов’язковим, крім випадків, коли це суперечить її інтересам. Під час вирішення між батьками, іншими особами спору щодо виховання дитини, місця проживання у тому числі під час вирішення спорів про позбавлення, поновлення батьківських прав, щодо управління її майном, вимагається виключно згода дитини”. Водночас для запобігання зловживанню нормою пропонуємо внести зміни до ч. 3 даної статті: “Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього потребують її інтереси, обов’язково визначивши у рішенні підстави для такого застосування”.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22.
2. Конвенція про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : Конвенція Ради Європи від 25.01.1996 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 91. – С. 86. – Ст. 3355.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30.
5. Максимович Л. Б. О праве ребенка выражать свое мнение / Л. Б. Максимович // Проблемы гражданского, семейного и жилищного законодательства. Сборник статей. – М. : Городец, 2005. – С. 58–70.
6. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України : пер. з рос. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін. ; за ред. Ю. С. Червоного. – К. ; О. : Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
7. Демиденко К. Є. Особисті немайнові права дитини – від зачаття до повноліття в рамках застосування нового Сімейного кодексу України / К. Є. Демиденко // Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України : матеріали Круглого столу, 25 травня 2006 р., м. Київ. – Х. : Ксилон, 2007. – С. 148–155.
8. Тріпунський Г. Я. Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв’язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тріпунський Г. Я. – О., 2007. – 227 с.
9. Красицька Л. В. Право дитини вільно висловлювати власні погляди та думки з усіх питань, що її стосуються / Л. В. Красицька // Університетські наукові записки. – 2011. – № 4. – С. 80–86.
10. Семейный кодекс Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 29 декабря 1995 г. № 223-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации от 1 января 1996 г. – № 1. – Ст. 16.
11. Сорокин С. А. Права детей в семье по семейному законодательству Российской Федерации и Конвенции “О правах ребенка” : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Сорокин Сергей Андреевич. – М., 2000. – 137 с.
12. Пчелинцева Л. М. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации / Пчелинцева Л. М. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2009. – 864 с.
13. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28.